

Гетьман України Іван Виговський (початок XVII. ст. — 1664 р.) походив із старовинного реду української православної шляхти, гніздо якої було у с. Вигові Овруцького повіту Київського воєводства. Звичайно вважається, що цей рід був відгалуженням роду Лучичів і тому його часто називали родом Лучичів-Виговських. Так, 28.02.1633 р. у Krakovі король підтвердив право Виговських-Лучичів на Скочковську землю в с. Вигові. В універсалі Івану Виговському, уже екс-гетьману, на Барське старство (1659 р.) король Речі Посполитої Ян Казимир пов'язує його рід із династією знаменитих князів Глинських¹.

Однак у світлі інших генеалогічних досліджень пов'язання Виговських з Глинськими навряд чи має під собою реальний ґрунт. Очевидно, Виговські беруть початок від Большуна (Чорногуба) або Коркошкі — вихідців з орди, котрі прибули в Україну в часи київського князя Володимира Ольгердовича або великого князя літовського Витовта (кінець XIV — перша третина XV ст.) й стали родоначальниками Болсуновських, Давидовичів-Виговських, Лучичів-Виговських та ін. За короля Стефана Баторія у 1583 р. Виговські отримали привілей на підтвердження їхніх віковічних «добр» і на звільнення їх від служби. Отже, Виговські були дрібними українськими шляхтичами, і мав цілковиту рацію незнаний автор польськомовної «Віршованої хроніки» (1682), коли відзначав:

¹ Найвизначнішим представником останнього був Михайло Глинський (помер 1534 р.) — видатний державний діяч Великого князівства Литовського, котрий знаходився на службі німецького імператора Максиміліана, потім у Альбрехта Саксонського та ін., був правою рукою великого князя литовського Олександра, а по смерті Олександра підняв у 1508 р. останнє значне повстання української та білоруської православної шляхти проти Польсько-Литовської держави. Зазнавши поразки, Глинський емігрував до Московії, де теж активно займався політичною діяльністю. Його племінниця Олена стала дружиною великого князя московського Василя III і матір'ю першого московського цара Івана IV.

Цей Виговський, хоч був не з панів, але шляхтич з народження, Віри грецької, Вига чи Вишніка старого імення, Руська кість, хоч польське м'ясо.

Родовим гербом Виговським був досить поширений в Речі Посполитій і зокрема в Україні герб «Абданк», зображення якого нагадує якір. Пізніше герб було доповнено за заслуги Івана Виговського уже як гетьмана. Король Ян Казимир своїм універсалом-привілеєм від 4 червня 1659 р., даючи гетьману у володіння містечко Любомль, одночасно вінс важливі корективи у родовий герб: «до давнього гербу його дому, «Абданк» наваного, додаємо герб Польського королівства, орла білого і пурпурним полі, під покриттям; за криваву відвагу і (його)ув'язнення — герб звичайний руських князів, тобто рицаря, котрий сидить на коні і пронизує (списом) змія, дозволяємо; а за те, що він бунтівників, котрі цьому (Гадяцькому) миру з нами та Річчю Посполитою ухваленому є супротивними, щасливо громить і прибіркує, герб лев жовтий, який у лапах тримає оголений меч, у зеленому полі, а до давнього титулу Львосерд Виговський приписуємо. Врешті... особливий герб литовських князів «Пегоня»... додаємо, а герб його стародавній Абданк в середині цих чотирьох згаданих гербів має залишатися... Цього герба ніхто не має права вживати, тільки сам агаданий вельможний наш гетьман з батьком та своїми рідними братами, уродженими Данилом та Костянтином Виговськими, також нащадки його обох статей»(5).

Батько майбутнього гетьмана Остап (Остафій) Виговський, син Гната чи Івана, онук Івана Виговського, служив у св. Петра Могили — видатного церковного і культурного діяча України, київського митрополита у 1632—1647 рр. Остапу Виговському належало містечко Городів на території сучасної Полтавщини, де, можливо, й народився майбутній гетьман. Деякі автори вказують на село Руду (Рудку, Рудню) біля Жидачева саме як на родовий маєток Виговських і згадують народний переказ про слова гетьмана: «Продам Бар і Руду і заграю ляхам в дуду!» Однак скоріш за все Руда була придбана Виговським-гетьманом пізніше, тим більше, що Бар був даний йому королем Яном Казимиром уже після того, як він склав гетьманську булаву.

Батько майбутнього гетьмана був людиною активною, він підтримував зв'язки з Адамом Киселем, який у першій половині

XVII ст. боровся проти дискримінації Православної церкви, а також брав участь у діяльності луцького Хрестовоздвиженського православного братства. А в роки Національно-визвольної війни українського народу проти гніту Речі Посполитої 1648—1658 рр. Остап Виговський осів у Києві і став намісником київського замку. На схилі життя він прийняв чернецький постриг під іменем Йосифа і перебував у Любомлі, що є цілком логічним (його син Іван, уже колишній гетьман, був любомльським старостою). Дружиною Остапа Виговського й матір'ю майбутнього гетьмана була Олена Ласко, українська православна шляхтянка¹. Від шлюбу Остапа Виговського та Олени Ласко народилося троє синів: Іван, Данило, Костянтин — і три дочки. (Можливо, були ще діти у цьому шлюбі, але, очевидно, вони померли малолітніми.)

Тіткою майбутнього гетьмана, сестрою батька чи матері, була Олександра — ігуменя Свято-Михайлівського жіночого монастиря у 1656 р.

Брат гетьмана Данило в роки Національно-визвольної війни був бихівським полковником та наказним гетьманом під час походу українського війська проти Речі Посполитої 1655 р., а також в роки гетьманату старшого брата. Саме він взяв Лубні 15 жовтня 1655 р. На початку 50-х рр. XVII ст. Данило одружився з дочкою Богдана Хмельницького Катериною. Він відзначився і як дипломат: вів переговори з трансильванським послом Ф. Шебеші та московським послом Ф. Бутурліним. 30.05.1659 р. король Ян Казимир своїм універсалом-привілеем підтвердив його, а також дружини та дітей права на володіння м. Смілою та іншими маєтностями, серед яких Костянтинів, Бакли, Орловець, Ольховець у Білоцерківському старостві, В'язівок і Тарасівку у Корсунському старостві (король умисно називав полки Гетьманщини староствами, підкреслюючи їхню належність до Речі Посполитої). Додамо, що до 1648 р. все ці маєтності належали С. Конецпольському, а потім частина з них, насамперед Сміла і В'язівок, були у володінні гетьманіча Тимоша Хмельницького — брата дружини Д. Виговського. Данило загинув у 1659 р., потрапивши у полон до російських військ. Його тіддали жорстоким тортурам: залили розпеченим свинцем очі, і він прийняв мученицьку смерть. Щоб залякати потенційних противників

¹ Відомо, до речі, про одного з представників цього роду, ченця Петронія Ласко, котрий був слугою А. Киселя і його посланцем до Богдана Хмельницького; інший з роду Ласка брав участь у Конотопській битві на боці Вітовського.

Москви, його тіло було видано Юрію Хмельницькому і привезено для поховання у Суботів.

Однак деякі джерела говорять, що Данило Виговський помер від ран на шляху до сибірського заслання. Його дружина Катерина Хмельницька-Виговська вийшла потім заміж за майбутнього гетьмана Павла Тетерю, син Юрій загинув молодим під час Хотинської битви 1673 р., а другий син, Василь, служив київським міським регентом.

Другий брат Івана Виговського, Костянтин, служив спочатку Адамові Киселю, а потім перейшов на бік повстанців, обіймав посади пінського й турівського полковника у 1658—1659 рр., генерального обозного, підскарбія «Великого князівства Руського», мужньо бився з московитами за визволення Києва у 1658 р. Константин був одружений з княжкою Мещерською, дочкою багатого смоленського дідича, князя Івана Мещерського і Тетяни Полубинської¹. Брат дружини Константина Іван Мещерський (Мещерин) був високоосвіченою людиною, служив королеві Речі Посполитої Владиславу IV, представляв його інтереси при дворі баварського князя Філіпа Вільгельма; воював проти Франції у складі баварських військ. У часи гетьманату Виговського Мещерський став ченцем Києво-Братського монастиря під іменем Йосифа, потім чернігівським архімандритом, навіть був одним з претендентів на митрополичий престол по смерті Сильвестра (Косова).

Сам же Костянтин Виговський був біля брата-гетьмана і після його відставки, це він повідомив білоруського мемуариста Василя Рудовича про те, що його брата Данила закатували московити. Він також підтримував міцні контакти з дияконом зі Слуцької землі Варлаамом Філіповичем. Пізніше Костянтин, очевидно, постригся у ченці.

Як вже згадувалося, в Івана Виговського було також дві сестри. Одна з них, Тетяна, вийшла заміж за шляхтича Івана Боглевського (Боклевського), власника Глинського та Княжої Луки. (З роду Боклевських походить, між іншим, видатний художник — ілюстратор «Мертвих душ» Миколи Гоголя.) Вона, очевидно, померла до 1658 р. Друга сестра Виговського (на жаль її ім'я невідомо) стала дружиною Павла Тетері. Цей важливий факт наводить відомий сучасний

¹ За твердженням деяких авторів, дружиною К. Виговського була донка пінського маршала Лукаша Єльського, але це маловірогідно, принаймні тут може йти тільки про перший шлюб.